САНДВІЧЕВІ ОСТРОВИ38

Сер! Коли ви робите мені честь пропозицією написати статтю про Сандвічеві острови саме тепер, коли смерть їхнього короля привернула увагу публіки, то витягаєте на світ божий людину, чия скромність інакше тримала б її в тіні. Я міг би начинити вас по горло статистикою, але більшість людських істот воліють плітки, тож не ганіть мене, якщо я вчиню на догоду більшості, і хай хто хоче морочить меншість арифметикою.

Шість років тому я прожив на Сандвічевих островах кілька місяців, і якби моя воля, то подався б туди знов і лишився там до кінця днів своїх. Там справжній рай для нероби. Багатий має змогу жити на широку ногу, і його розкоші будуть у пошані, як і в інших частинах світу; бідний може замішатися між тубільців і жити майже з нічого; він може цілісінький день вигріватися на сонці під пальмами, гризучись сумлінням не більше, ніж метелик.

У тому благословенному кутку ви не знаєте життєвої колотнечі; дні ваші спливають довгим глибоким супокійним сном; минуле кануло в забуття, сучасність – рай, майбутнє хай само собою журиться. Ви в центрі Тихого океану; ви за дві тисячі миль від континенту, за мільйони миль від світу; з усіх боків, скільки сягає ваше око, гребенясті хвилі заступають обрій, а широкий світ за тою стіною – чужа для вас і зовсім не цікава земля.

Тамтешній клімат чиста розкіш – на рівні моря зроду не буває ні холоду, ані справжньої спеки, бо це на півдороги між двома крайнощами, тобто двадцять градусів над екватором. Але ви можете влаштувати собі клімат за смаком, і то з ось якої причини: всі вісім залюднених островів – просто гори, що здіймаються серед моря – група дзвонів, якщо вам завгодно, з "розтрубом" (не дуже великим) при основі. Уявили? Так от, ви берете термометр і позначаєте на ньому, де б ви хотіли, щоб навіки

застиг ртутний стовпчик (з відхиленням не більше дванадцяти градусів), як узимку, так і влітку. Якщо ваш вибір упав на 82 в тіні (з правом спускатися вряди-годи на 5–6 градусів, то ставте своє житло внизу на "розтрубі" – на викоті чи на рівному при самім березі,– і нема нічого певнішого в світі, як те, що ви матимете жадану температуру. Якраз такий клімат Гонолулу, столиці королівства. Якщо ви обрали собі середню температуру 70,– будуйтеся де-небудь на схилі гори, футів 400–500 над рівнем моря. Якщо позначили 55 чи 60,– підніміться на 1 500 футів вище. Якщо ви бажаєте зимової погоди – підіймайтеся вгору і слідкуйте за ртуттю. Якщо ж ви бажаєте снігу й криги на віки вічні, побудуйтеся на самій маківці гори Мауна-Кеа, 16000 футів у бік неба. Коли ж вам до смаку спека, то будуйте в Лагайні, де термометри не вішають на цвях, бо може розтопитися припайка, і прилад розіб’ється; а хочете – будуйтеся в кратері Кілауеї, що означало б завчасу відійти до предків. Ніде в світі ви не знайдете стільки кліматів, зібраних докупи, які на Сандвічевих островах. Ви можете стояти на вершині Мауна-Кеа серед снігових заметів, які лежали там, либонь, ще до народження капітана Кука, і, хапаючи дрижаки в хутрянці, споглядати цілий схил гори аж до низу і точно бачити кінець холодної зони і початок рослинного життя; нещасні зниділі деревця поступово переходять у вищі та пишніші, а ті своєю чергою в буйнолисту, різних відтінків рослинність помірної зони; ще далі внизу звичайний зелений тон лісу вливається в край широкої смуги помаранчевих дерев, що охоплює гору, наче поясом, і така вона темно-зелена, що здалеку аж чорна; ще далі вниз око ваше спиняється на прибережній рівнині, де цукрова тростина смажиться під сонцем, а пір’ясті кокосові пальми зазирають, мов у дзеркало, в тропічні хвилі і де грішні тубільці трудяться, в чім породила мати, не знаючи, та й не бажаючи знати, що ви, і ваш сніг, і ваші цокітливі зуби так близько від них. Отак ви можете бачити в себе під ногами всі клімати землі, роздивлятися одним поглядом на все розмаїття кольорів рослинності – і той погляд сягає лиш на яких три милі по прямій.

Тубільців на островах лише 50000, а білих близько 3000, головно американців. За капітаном Куком сто років тому тубільців налічувалося 400000. Але купці завезли туди тяжку працю й вигадливі хвороби –

іншими словами, неквапну, затяжну й неминучу смерть; а місіонери принесли засоби милосердя і застали бідолах готовими. Отже, обидві сили діють у злагоді, і кожен, хто бодай трохи тямить на цифрах, може сказати вам, коли останній канак потрапить у лоно Авраамове, а його острів – до білих рук. Це все одно, що вирахувати затемнення – якщо ви почали правильно, то вже не прогадаєте. Протягом століття у цих тубільців на три народження припадало п’ять смертей, і ви розумієте, до чого це має призвести. За п’ятдесят років канак, безперечно, стане рідкістю в своїм власнім краю, і в нього вигідніше буде вкласти капітал, ніж у цирк.

Я щиро шкодую, що ці люди вимирають, бо вони чи не найцікавіші з-поміж усіх дикунів, які тільки існують. Їх мова ніжна й музикальна, в ній нема жодного шиплячого звука і всі слова без винятку кінчаються на голосну. Джім Фіск у них звався б Джімі Фіскі, бо вони ладні вчинити навіть насильство над людським іменем, що в натуральному своєму стані занадто деренчливе. Італійська мова проти гавайської – немилозвучна скреготнява.

Колись ці люди мали звичай ходити голяка, та місіонери поклали тому край; по містах чоловіки тепер носять одяг, а на селі коркові капелюхи та пов’язку на стегнах; у товаристві вони одягають комір від сорочки та жилет. Тільки релігія та освіта здатні були здійснити ці подиву гідні зміни. Жінки носять просторе суцільне ситцеве вбрання, що одностайно спадає від шиї до п’ят.

За давніх часів, одверто кажучи, у справах статі не було абсолютно ніяких перепон. Відмовити на зальоти незнайомця вважалося ганьбою для дівчини чи жінки; але місіонери заповзялися на цей звичай так ревно, що їм пощастило принаймні загнати його в підпілля, і тепер він існує тільки в дійсності, а номінально – крий боже.

Ці тубільці – найпростодухіші, найдобросердіші, найщиріші істоти з-поміж сотворених за образом і подобою господа. Там, де вплив білих не розбестив їх, вони радо вітають всякого випадкового зайду і діляться з

ним усім, що мають,– риса, якої, мабуть, ніколи не існувало серед інших народів. Живуть вони одним днем; "завтра" до їхніх розрахунків не входить. Я наймав у Гонолулу юнака тубільця, випускника місіонерського коледжу; він розподіляв свій час між перекладом грецького Завіту і доглядом за одним предметом з моєї власності, простіше кажучи, конем. Коли той хлопець отримував свою платню, то йшов і вкладав її всю, скільки б то не було, від п’ятдесяти центів до цілого долара, в пої (це така паста з кореня таро – національна страва) та скликав усіх тубільних голодранців на гостину. І, порозсідавшись десь на розкішній траві під тамариндовими деревами, лагідні дикуни ласували, поки було чим. Мій хлопець ходив по тому день чи два голодний і втішений, а потім якийсь інший канак, що його, може, доти зроду й не бачив, запрошував його на такий самий бенкет і піддавав йому свіжої сили.

Колишня їхня релігія була просто мішаниною химерних забобонів. Акула начебто була богом, якому найбільше поклонялись, чи, радше, намагались його умилостивити. Потім була ще Пеле, богиня страхітливих вогнів Кілауеї; не бракувало й дрібніших божків. Тепер тубільці християни – всі до одного; вони всі належать до церкви і люблять теологію дужче за пиріг; вони здатні витримати, обливаючись потом, проповідь завдовжки в Декларацію незалежності, і що нудніша вона, то більше їх зачаровує; вони ладні сидіти й упрівати в якомусь блаженному трансі, доки не підплили б своїм власним лоєм, аби лише священики безперебійно змінювали один одного на чатах. Недільні школи їхня улюблена розвага, тут вони ненаситні. Якби служба божа давала не саме лиш духовне сп’яніння, а ще й фізичне, то вони б не знали, що значить бути тверезим. Релігія – хліб і вода тубільця. Він уміє читати свою охайно видрукувану біблію (рідною мовою – вміє кожен чоловік, жінка чи й мала дитина), і він читає й перечитує її. І ще він читає безліч повчальних оповідань, побудованих за давнім взірцем книжок для недільних шкіл, оповідань, що навіть перевершують свій прототип; і він обожнює їхніх героїв, що ходять по світі з медом на устах, і страх як пришелепуватих та побожних. І він знає всі гімни, які ви будь-коли чули в житті, і м’яким, приємним голосом співає їх рідною мовою, і в їхньому виконанні "Над Йорданом я стою" видасться вам якимсь химерно та солодко незнайомим, наче

словник не тим кінцем запустили в цукродробилку. Тепер ви розумієте, як ці тубільці, дорослі й малі, старі й молоді, просякнуті релігією, принаймні її поезією та музикою. Але коли доходить до практичного її застосування, то тут уже справа інша. Деяких із благородніших приписів християнства вони завжди дотримувалися від природи, і завжди дотримуватимуться. Деяких дрібніших приписів вони так само від природи не дотримуються і ніколи не дотримуватимуться. Біла людина їх навчила брехні, і вони вдаються до неї весело й безгрішно,– бо небагато гріха в тому, що їх неможливо змусити розуміти як гріх. Перелюб вони мають за річ негарну поетично, але практично цілком пристойну.

Ці люди релігійні по-сентиментальному – мабуть, це точна характеристика. Вони моляться, співають і моралізують за безхмарної години, та як приходить біда, то це вже "річ життєва", і тоді вони схильні віротерпимо облишити поезію та закликати на поміч Велику Акулу, бога своїх предків. Стародавні забобони в них у крові й кістках і раз у раз виринають на поверхню в надзвичайно природний і простимий спосіб.

Я належу до тих, що вважають працю місіонера за повільну і невдячну, бо не втішає вона відразу отриманими наслідками. Але я дуже далекий від того, щоб вважати її за безнадійну і марну. Я гадаю, що такі зерна, заронені дикунові у душу, принесуть добрі плоди в третьому поколінні, і певно, що такий результат вартий заходу. Але я не думаю, щоб варт було багато сподіватися від першого та другого поколінь. Це протиприродно. Треба довго й терпляче викохувати гіркий мигдаль, щоб з нього вийшов персик. Однак ми не відмовляємося через це від зусиль, бо кінець кінцем вони виплачуються.

З цих тубільців чудові моряки, і китобійні судна віддають їм перевагу перед усіми іншими расами. Вони слухняні, тямущі, старанні і до того ж чесні, тим-то в цукрових плантаторів найбільше шануються як прості робітники. Чи ж не свідчать ці факти на користь наших бідних смаглявочолих дітей з недільних шкіл на тих далеких островах?

На власність накладено невеликий податок, і кожен тубілець, що має річний прибуток у п’ятдесят доларів, має право голосу.

3000 білих тримають у своїх руках усі гроші на островах та орудують усією торгівлею і сільським господарством. Переважна більшість їх американці. Це білі цукрові плантатори, торговці, офіцери китобійних суден та місіонери. Місіонерам інші білі як більмо в оці, а тим кров з зубів іде, що місіонери не повиїздять собі геть. Переважна частина похилих земель, що поясом прилягають до моря і підступають до підніжжя гір, багата й родюча. Таких родючих грунтів тут лише 200000 акрів, але зважте, на що вони здатні! В Луїзіані 200000 акрів цукрової землі дали б тільки 50000 бочок цукру на рік, а може, й ще менше; на Сандвічевих же островах ви могли б мати з них 400000 бочок. Звучить досить таки міцно, але це правда. Дві з половиною бочки на акр – звичайний урожай на тих островах; три з половиною бочки – то ще не абияке диво; п’ять бочок трапляється досить часто; і я можу назвати чоловіка, що взяв одного сезону п’ятдесят бочок цукру з семи акрів. Його тростина росла на схилі гори, 2000 футів над рівнем моря, і щоб вирости, їй потрібно було три роки. З розпитами звертайтеся до капітана Макі, острів Мані, Сандвічеві острови. Аж так високо вгору забралося небагато плантацій, а внизу дванадцяти місяців вистачає тростині подостатком, щоб дозріти. І я б хотів привернути вашу увагу до двох-трьох цікавих фактів. Наприклад, там ви не квапитеся рубати свою тростину, поки вона цвіте, а лишаєте в спокої та рубаєте, коли вам завгодно, в тому нема ніякої шкоди. І вам нічого тримати цілу армію робітників, щоб садити, як прийде пора садити, молоти, як прийде пора молоти, і кидатись притьмом рубати врожай під загрозою заморозків. Нічого подібного. Вам анітрохи не квапно. Велику плантацію ви пораєте з небагатьма робітниками, бо садите ви, практично, коли здумаєте, і рубаєте тростину й мелете, коли вам зручно. Морозами не пахне й близько, і що довше стоїть тростина, то ліпше росте. Деколи – власне, досить часто – одні з ваших робітників саджають на цьому полі, інші рубають на сусідньому, решта ж січе на машині. Висаджуєте ви тільки раз на три роки і збираєте три врожаї пагіння без нової посадки. Власне, ви можете збирати й збирати пагони, поки ваша воля; щороку врожай меншатиме, зате сік ставатиме все

густіший та солодший, тож-бо вам нема чого журитися. Я знаю одного ледачого чоловіка, що зняв шістнадцять врожаїв пагонами, без посадки. А які багатства поназбивали ті плантатори в часи нашої війни, коли цукор підскочив до двадцяти з гаком! Їм обходилося десять центів за фунт вже привезений до Сан-Франціско, враховуючи всі витрати. І якби хто зажадав знати, чому ці плантатори схотіли б, імовірно, опинитися під нашим прапором, то відповідь проста: тепер ми змушуємо їх сплачувати мито в чотири центи за фунт рафінованого цукру; комісійні, перевіз та дві-три перевалки коштує їм ще три центи; вирощування тростини та виробництво цукру – то ще п’ять центів, отже, разом десь так 12 центів за фунт, з точністю до цента. А на наших ринках рафінований цукор вартий тільки десь 12,5 центів (оптом).

Зиску, отже, як кіт наплакав. А якби ми анексували ті острови та скасували непомірне мито в чотири центи за фунт, то декотрі з плантаторів, що тепер насилу зводять кінці з кінцями, мали б чистих 75 000 доларів на рік, а то й більше. Два таких роки окупили б їм плантацію, весь інвентар і машини. Вже чимало часу минуло, відколи я був на тих островах, і я не зважуся присягнути, що мито на цукор у Сполучених Штатах чотири центи за фунт, проте я ладен заприсягтися, що не нижче трьох.

Хотілося б додати ще слово-друге про небіжчика короля Камегамегу V та систему урядування, але я підожду який день. І ще хотів би я знати, чого це ваші кореспонденти так уперто ігнорують справжнього спадкоємця трону Сандвічевих островів, наче його самого, чи в нього шансів нема зовсім; тож хотілося б закинути за нього слівце. Я маю на увазі нашого стійкого американського друга принца Вільяма Луналіло, нащадка одинадцяти поколінь вінценосних дикунів,– бравого хлопаку, наділеного талантом, генієм, освітою, джентльменськими манерами, шляхетними інстинктами та інтелектом, що променисто сяє крізь повінь віскі, наче ця рідина тільки піддає жару ацетиленовому світильникові у нього в голові. Всі на островах знають, що Вільям, чи принц Біл, як ще його називають, з любові, а не з чого іншого,– стоїть найближче до трону; тож чому його ігнорують?

Сер! Пояснивши, що являють собою 3000 білих та що то за люди 50 000 тубільців, я маю намір тепер підкинути вам дещицю даних про те, хто і як править іграшковим королівством з його іграшковим населенням. Констебль і шість полісменів? Мировий суддя з присяжними? Мер і муніципалітет? О ні! Король – і парламент – і Кабінет міністрів – і Таємна рада – і постійне військо (200 солдатів) – і військовий флот (паровий пором і ще один звичайний) – і ціла когорта високих суддів – і лорд Верховний шериф на кожному острові. Ось воно як робиться. Це все одно, що рухати миску сардин локомотивом з Великої східної залізниці.

Років п’ятдесят з чимось тому тубільці під впливом раптового пориву, якого вони й самі гаразд не зрозуміли, попалили своїх ідолів і знищили давню релігію свого краю. І як на те, саме в цю пору перший вантаж наших місіонерів огинав мис Горн, і вони прибули якраз вчасно, щоб достарчити цим людям нові й куди кращі засоби милосердя. Вони заходилися відразу й оптом хрестити чоловіків, жінок, дітей і відразу ж почали навчати їх премудростей нової віри. Побудували величезні церкви і навертали по 50 000 неофітів за один день. Слава цих подій прогула по всій землі, і скрізь народи раділи; духовний стан звав це "великим пробудженням", і навіть маловіри говорили про це з подивом і захватом. Місіонери вивчили тубільну мову, переклали нею біблію та інші книжки, заложили школи і навіть цілком пристойні коледжі та навчили весь народ читати й писати; князьки та знать засвоїли науку в коледжах і познайомилися з півдесятком мертвих і живих мов. Згодом, років через двадцять, місіонери скомпонували конституцію, що й стала законом краю. Конституція піднесла жінку на один рівень з її володарем; трохи увільнила орендаря від сваволі землевласника; встановила справедливу й рівномірну систему податків; ввела таємне голосування і загальне виборче право; визначила й забезпечила різні права та привілеї короля, ватажків племен і народу; встановила парламент з представництвом від усіх станів королівства і, якщо я гаразд пригадую, правом приймати закони всупереч королівському вето.

Якийсь час усе йшло як по маслу, особливо поки на троні був брат небіжчика короля, просвічений і ліберальний правитель; та коли він

помер і на трон зійшов Камегамега V, справи обернулись інакше. Це був один із величних "з ласки божої" королів, і зовсім не "фігурна оздоба", як дехто казав на нього; власне, всі свої дні він був найпотужнішою силою на островах, і його королівської волі завжди вистачало, щоб видати чи скасувати закон. Він був господарем від початку, посередині й до кінця. То парламент був за нього "фігурною оздобою" і нічим більше. Один з його найперших актів полягав у тому, що він розпалився неповторним гнівом (коли парламент проголосував проти якогось його заходу), та подер на клоччя й потоптав королівським черевиком вісімнадцятого розміру чудову конституцію! А наступним своїм актом він свавільно відклав сесію парламенту і послав його членів кожного до своїх справ. Він ненавидів парламент, як непотрібний і морочливий тягар на королівській шиї, але терпів його існування, бо завада з парламенту була скоріше орнаментальна, ніж реальна. Він ненавидів загальне виборче право і скасував його – принаймні витрусив з нього душу, лишивши саму нешкідливу оболонку. Він заявив, що не потерпить, аби злидота голосуванням цвиндрила гроші працьовитого люду, і добився прийняття грошового виборчого цензу. Він оточив себе догідливим королівським кабінетом з американців та інших чужинців і диктував їм свої заходи, а через них – парламентові; ця ж остання установа опиналася шанобливо, не сказати б перепросливо, і приймала ті заходи.

Це мало скидається на короля – "фігурну оздобу". Дурнем він не був. З нього був мудрий суверен; він бачив трохи світла; був освічений і культурний: докладав великих зусиль на благо свого народу, і не без успіху. В нього не було ніяких безглуздих банальних королівських примх; одягався він просто; роз’їжджав своїм старим конем по всіх закутках Гонолулу як день, так ніч, без супроводу; мав популярність, був вельми шановний і навіть люблений. Може, єдиною людиною, що ніколи його не боялася, був принц Віл,– я вже згадував про нього. Може, єдиною людиною, що будь-коли зважилась одверто висловити свою думку про короля в парламенті чи з передвиборної трибуни, був справжній теперішній спадкоємець, якщо принц Біл ще живий, а я не чув, щоб він помер. Цей заповзятливий молодик не панькався з його величністю і не зважав на можливі наслідки; а що він був на якусь крихту популярніший

серед тубільців, ніж сам король, то його опозиція, либонь, була чогось варта. Про це шість років тому всі гомоніли в Гонолулу, і я наводжу ці твердження тут, бо маю їх за правдиві, а не тому, що сам знаю.

Тепер принцові Білу десь так років тридцять п’ять. З домом Камегамеги в нього нема ніякого кревного зв’язку. Походить він із старовиннішого і славетнішого роду, роду владних ватажків племен та князьків з острова Мауї, що правили там неподільно кількасот літ. Він принц одинадцятого покоління по прямій лінії, і тубільці особливо шанують його освячене віками шляхетство, чого вони ніколи не визнавали за вискочнями Камегамегами. Принца Біла вважають за справжнього спадкоємця гавайського трону, і от ось із яких причин: перед смертю чи в разі зречення король за законом того краю може призначити собі наступника – може призначити першу-ліпшу дитину, коли його воля, або ж свого брата чи якого іншого члена королівської родини. Покійний король не лишив по собі сина, дочки, брата, дядька, небожа чи батька (його батько, що помер рік чи два тому, ніколи не королював) і не призначив заступника. Парламент має тепер обрати короля, і той король може бути обраний у будь-якій з дванадцяти головних родин. Так я зрозумів цілу ту справу, і я певен, що зрозумів правильно. За рангом принц Вільям переважає всякого ватажка на островах приблизно так само, як англійський герцог переважає звичайнісінького собі графа. Він єдиний гаваєць поза королівською родиною, що має спадкоємний титул принца; і він такий популярний, що якби корону "пустили на всенародне голосування", то він "обскакав" би всіх конкурентів.

З нього був дуже вродливий чолов’яга, з величними манерами, напідпитку чи тверезий, хоч я висловлююся чисто фігурально – він ніколи не був п’яний, не влазило в нього стільки питва. Риси його обличчя були гарні, він мав римський ніс – взірець краси й шляхетності. Він повсякчас по вінця був сповнений бадьорості, відваги та завзяття; в голові йому не бракувало жодної клепки, а мова лилася легко і вигравала гострими та влучними слівцями, не було в ньому ні підступу, ні лукавства, і він завжди простував до мети, не дбаючи, чи бачить хтось там його карти, чи розуміє

хто його гру. Це був можновладний друг Америки й американців. Такий він, справжній спадкоємець вільного трону,– коли він не помер, як я вже казав.

Я натякнув, що Вільям п’є. Це не вада в очах острів’ян. Віскі їх не бере; рідко коли від нього заплетуться ноги чи затуманить голову звичному тубільцеві. Для принца Біла то лише духм’яна водичка, як нам сидр. Пої – ось могутній чинник, що береже горілколюбця. Хто звичайно вживає пої, той може напиватися регулярно без відчутної шкоди. Небіжчик король та його сестра, небіжчиця Вікторія, обоє пили віскі без міри, і так само й решта тубільців, якщо вдається їм дістати питво. Місцевий трунок ава – то таке страхіття, що звичайне собі віскі чистісінька дурниця проти неї. Ава обертає людську шкіру на білу риб’ячу луску, таку шкарубку, що хай би вкусив собака, то людина й не знатиме, поки не прочитає про це в газетах. Її женуть з якогось там кореня. "Марковий", сказати б, напій, тільки акцизний закон зробив його майже недосяжним для простолюду. Після ави – що їм віскі?!

Багато років тому король-небіжчик з братом відвідали Каліфорнію, і якісь людці в Сакраменто надумали впоїти їх задля жарту. Ось вони зібрали найнадійніших п’яндиг міста і почали накачувать королівську величність і самих себе міцним коньяковим пуншем. За дві-три години городяни покотом лежали під столом, обидва ж принци сиділи й журилися, що потрапили в таку нудну, суху країну! Я, за що купив цю історію в Сакраменто, за те вам і продав.

Гавайський парламент складається із півдесятка ватажків племен, кількох білих та ще тридцяти-сорока простих канаків. Королівські міністри (півдесятка білих) засідають укупі з ними і придушують усяку протидію королевим бажанням. Завжди водночас промовляють двоє – член парламенту й офіційний перекладач. Сей симпатичний законодавчий орган пишається собою не менш усякого іншого парламенту і гне кирпу – куди твоє діло. Мудрість законодавства канаків така ж глибока, як і в першого-ліпшого нашого державного законодавства; але не глибша. Пригадую один канацький законопроект,

що справив на мене велике враження: він передбачав сполучення островів Оагу та Гавайїв підвісним мостом, бо переїзд між цими пунктами водою спричинявся дуже часто до морської хвороби і завдавав тубільцям чимало прикрощів. Цей підвісний міст мав би тягтися на 150 миль!

Можу собі уявити, що тепер, у цей місяць жалоби, діється в Гонолулу, бо я був там, коли померла сестра покійного короля, Вікторія, Девід Калакауа (ватажок), Головнокомандувач внутрішнього війська (чим пак не титул?), безперечно, чатує перед закритими входами на територію "палацу", не пускаючи туди білих ні душі, крім урядовців, а всередині вихрещені погани виють і танцюють, лементують і шаліють точнісінько, як у давні дикунські часи, ще коли Кук не відкрив їхньої країни. Як оплакувано Вікторію, я мешкав за три квартали від того дерев’яного двоповерхового палацу, і тридцять ночей підряд жалобне збіговисько не давало спати. Весь той час у палаці вихрещена але морально нечиста принцеса врочисто лежала в труні. Одної ночі я потрапив туди і побачив, як кількасот півголих дикунів обох статей вибивали в свої понурі тамтами і при зловісному мерехтінні безлічі смолоскипів виводили не своїми голосами котячий концерт, а величенький гурт жіноцтва висмиком та вихилясами виробляв своїми гнучкими тілами хитромудрі фігури хтивого танцю, званого гула-гула, приспівуючи собі по-тубільному. Я спитав сина одного місіонера, що означають ті їхні слова. Він пояснив, що вони прославляють певні, подиву гідні достойності і високі фізичні якості покійної принцеси. Я став допитувати докладніше, та він сказав, що слова надто бридотні, аби їх перекладати; що ті високі тілесні якості називати вголос не вільно; що достоїнства, так гучно хвалені й прославлювані, краще полишити на здогад. Він додав, що король сидить, безперечно, десь там, куди чути ці жахливі похвали, і тішиться ними. Тобто нині покійний король – освічений та культурний Камегамега V. І зважте, один з його титулів був Глава церкви, бо хоч вихований на релігії місіонерів і навчений в їхніх школах та коледжах, він рано розкусив їхню плебейську форму релігійного культу, отож імпортував англійську систему й англійського епіскопа і сам порядкував усім тим. Можете уявити, яка гидка нічна вакханалія діється зараз на терені палацу, де його величність урочисто виставлено в труні.

Покійного правителя можна було часто бачити по неділях на королівській лаві в Гавайській королівській реформованій католицькій церкві; та як приходила скрута, він не вдавався по допомогу до хреста – він вдавався до поганських богів своїх предків. І це був чоловік зугарний написати чудового листа бездоганним почерком і бездоганною англійською мовою, та ще й закинути, чого доброго, щось таке витончене з класики або, диви, ще й влучну заувагу-другу з якоїсь науки, міжнародного права чи всесвітньої політичної історії. А ще він вбирався в елегантний вечірній костюм, приймав вас у себе по-монаршому, як гостя, і провадив розмову, наче природжений християнський джентльмен; і він трудився день у день, мов бобер, над державними справами і принагідно обмінювався власноручними листами з іншими королями і імператорами світу. А наступного таки тижня, упоравши справи, забивався на берег моря до купки вбогих тубільних халуп під очеретяною стріхою і там на півмісяця перетворювався в поганина, якого було годі відрізнити від його дикунського діда. З одягу на ньому лишилась тільки пов’язка на стегнах, щодня він по горло заливав себе вогнистим віскі, сидячи в товаристві якоїсь із своїх коханок, тимчасом як інші витанцьовували ексцентричний гула-гула. А коли тягар обов’язків робився нестерпним, він закликав до себе близьку приятельку, одну старезну чаклунку, і питався в неї про волю й наміри поганських богів, яким і підкорявся. Він був такий забобонний, що нізащо не переступив би через риску, проведену на дорозі, а обходив її стороною. Про ці речі на островах говорили всі, кому не ліньки. Я бачив короля тільки раз і то в проміжку між його періодичними гульбищами. Він, у вечірньому костюмі, був присутній на похороні своєї сестри, і з його циліндра звисав цілий ярд жалобного крепу.

Якщо ваша ласка згадати, що населення островів лише трохи більше за 50 000 душ і що над цією жменькою людності нагромаджено монархію, на фалдах якої начіплялося стільки вельможно-титулованих сановників, що вистачило б на цілу Російську імперію, вам лишиться хіба дивуватись, як по заповненні всіх тих посад ще зостається ким правити. І по правді сказати, нема нічого рідкіснішого у світі, як здибати там

людину без титула. Мені, чи не єдиній неофіційній особі в Гонолулу, було так самотньо, що довелося виїхати з тієї країни заради товариства.

Після такої картини великодержавної пишноти просто принизливо говорити, що валовий експорт королівства менший за 1 500 000 доларів, імпорт приблизно такий самий і річний прибуток – яких 500 000. А проте королеві платять 36 000 доларів річно, іншим сановникам від 3000 до 8000,– і бог свідок, що їх не бракує.

Національний борг у часі мого перебування там становив 150 000 доларів і був головним предметом національних гордощів. Той борг вони не проміняли б ні за які гроші. Бачили б ви, з яким виглядом його світлість міністр фінансів копався в своїх шпаргалках річного бюджету й зачитував вагомі статті, хизуючись величною загальною сумою.

Королівські міністри – це просто чудо природи. Вони білі, різних національностей, що примандрували туди в минулі часи. Я опишу вам одного для взірця – і то не з ліпших. От хоч би Гаріса. Гаріс – американець, довгоногий, марнославний, легковажний містечковий адвокат із Нью-Гемпшіра. Якби йому такий розум, як ноги, він заткнув би за пояс і Соломона; було б у нього скромності, як невігластва, фіалка видалася б зарозумілою проти нього; таку б йому освіту, як у нього пиха, Гумбольдт виглядав би поряд з ним неписьменним, наче з-під камінного надгробка; якби йому такий зріст, як сумління, ото б знахідка була для мікроскопа; були б його ідеї завбільшки з його слова, то їх і за три місяці не обійшов би; якби якась аудиторія підписалася слухати його, поки він не виговориться, то всі вони повмирали б від старості; якби йому дали говорити, аж доки він що-небудь скаже, то сурма страшного суду застала б його навстоячки на задніх ногах. І йому стало б нахабства зачекати, поки та буча пересядеться, і далі провадити своєї.

Отакий-то він є (чи був), його світлість містер Гаріс, його покійної величності міністр цього, того та іншого – бо він був усім потроху, а передусім і завжди – найпокірнішим і найслухнянішим королевим слугою і закоханим шанувальником та головним речником і прибічником у

міністерській парламентській секції. А тільки-но поставало яке-небудь питання (байдуже, яке саме),– як він відразу підводився й молотив повітря своїм кістлявим ціпом, і бушував, аж підскакував, і торохтів гучною порожнявою, що вважав її за красномовство, і лив жовч, яку мав за сатиру, і розсипався нудним мотлохом, що ввижався йому гумором, і супроводив це гримасами своєї гробівницької фізіономії, гадаючи, ніби надає їй комічного виразу.

На тих островах він почав дрібним адвокатом і піднісся до становища такого багатогранного вельможі, що саркастичні люди охрестили його "державною машиною". Він став великою людиною в карликовій країні, сам же він того калібру, що в інших країнах іде на констеблів та поліційних урядовців. Я не хочу здаватись упередженим проти Гаріса і, сподіваюся, не сказав нічого, що викликало б таке враження. Я мушу бути чесним істориком і заради цього в даному разі мушу висвітлити той факт, що ця поважна особа, яка зоддалеки скидається на Вашінгтонів монумент, якщо її роздивитися зблизька, не що інше, як тридцятидоларовий вітряк.

Гаріс полюбляє проголошувати, що він уже ніякий не американець, та ще й пишається тим, що він стовідсотковий гавайєць, і цим теж пишається; і що він покірний слуга і підлеглий свого пана й володаря, короля, чим пишається і за віщо вдячний долі.

Так ось, анексуймо ці острови. Подумайте лишень, як могли б ми розмахнутися з тим китобійним промислом! (Хоч за нашими судами та суддями невдовзі, чого доброго, китобійним суднам не можна було б там і показатися, щоб не обдерла та не облупила матросня та сутяги, як тепер водиться у Сан-Франціско – місті, яке шкіпери обминають, ніби ті скелі чи мілизни). То анексуймо ж. Ми б там змогли виробляти цукру, може, й на цілу Америку, і ціни по усуненні мита були б дуже приступні. І потім це була б така чудова проміжна база для наших кораблів у Тихому океані, ще й такий прекрасний опорний пункт і так зручно розташована спостережна вежа для військової ескадри; і ми могли б там розводити бавовник та каву з добрим зиском, раз мито скасовано і капітал

приступніший. І ще ми заволоділи б наймогутнішим вулканом на землі – Кілауеа! Там би міг порядкувати Барнем – він же тепер на вогнях знається. Ради всього святого, анексуймо їх. Ми б досить легко задовольнили принца Біла й решту місцевої знаті, помістивши їх до резервації. Ніщо так не тішить дикуна, як резервація – резервація, де він дістає своє щорічне утримання, і біблію, і ковдри, за які може виміняти порох і віскі, любий для серця аркадійський притулок, обставлений солдатами. Анексією ми дістали б тих 50 000 тубільців дешевше за гриби, разом з їхньою мораллю і хворобами на додачу. Жодних витрат на освіту – вони вже освічені; жодної потреби навертати їх – вони вже навернуті; жодних витрат на одяг для них – з очевидних причин.

Ми таки мусимо анексувати цей народ. Ми можемо наділити їх своїм добродійним і мудрим урядуванням. Ми можемо завести в них таку новину, як крадіж, від трамвайних злодійчуків до муніципальних розбишак та урядових хапуг, і показати їм, як то весело буде їх арештовувати, судити, а потім випускати на свободу – кого за готівку, а кого з огляду на "політичний вплив". Ми можемо присоромити їхнє простацьке, примітивне правосуддя. Можемо ліквідувати їхні епізодичні повішення за вбивство і дати їм суддю Пратта, щоб повчив, як треба рятувати для суспільства убивць Ейвері, припертих до стіни. Ми можемо дати їм Барнардів, щоб вивільнити зі скрути їхні грошові корпорації. Ми можемо дати їм суди присяжних, складені з простакуватих і милих бовдурів. Можемо дати залізничні корпорації, що купуватимуть їхнє законодавство, наче старі лахи, і давитимуть поїздами найкращих громадян, та ще й скаржитимуться, що труп забридив колію своїми вичавками. Замість нешкідливого, хвалькуватого Гаріса, ми можемо дати їм Твіда. Ми можемо наділити їм Конолі, можемо позичити Свіні, можемо підсунути їм трохи Джеїв Гоулдів, що покладуть край старосвітським уявленням, буцімто красти непорядно. Ми можемо передати їм Вудгала з Клефліном. І Джорджа Френсіса Трейна. Ми можемо читати їм лекції! Я й сам поїду.

Ми можемо перетворити цю купку сонних островів у найжаркіше місце у світі і вирядити його в моральну пишноту нашої високої і

священної цивілізації. Анексія – ось чого потребують бідолашні остров’яни. "Чи ж ночі пітьмою окритим відмовим у світлі дня?"

1873